Kelecsényi László

Fekete napló

1999-ben egy papírüzletben megláttam egy fényes borítójú fekete füzetet. Megvettem, s írni kezdtem bele. Naplómat később közölte Ördögh Szilveszter, a kiváló író s még kiválóbb szerkesztő az általa indított Tekintet folyóirat egyik 2003-as számában. Most ebből válogattam részleteket.

Mikor láttam először nyomtatásban a nevemet? Ötödik osztályos voltam, azaz tízéves múltam akkor. Kedvenc rejtvényújságom, a Füles pályázatot hirdetett. El kellett találni, az év melyik napját sorsolják ki. Ha senki se tippeli meg helyesen a kihúzott napot, a legközelebb álló másik nap lesz a győztes. Kiszámoltam tehát, melyik az a nap, amelyik mindegyikhez viszonylagos közelségben van. Mit hoz a sors: július elsejét húzták ki. Nyertem tíz lottószelvényt. Azok egyikén két találatot értem el. Húsz forint körüli összeg, akkor szép kis pénz ütötte markomat. De a legnagyobb örömöm az volt, hogy a nevemet kinyomtatták a nyertesek között. Akkor olvashattam először, újságban kiszedve: Kelecsényi László.

Vannak, akik szórakozásból olvasnak, és vannak, akik műveltségüket akarják olvasmányaikkal gyarapítani; de én a harmadik olvasóra gondolok, arra, akinek az olvasás életfunkció és ellenállhatatlan kényszer – csak ez az igazi olvasó.

A drága Szerb Antal szavai ezek, aki értett valamicskét az olvasásszociológiához is. Tudta, hogy csak a betű szerelmesei a szövetségesei, a többiek, a sznobok, az idő agyonütői nem lehetnek versenytársai a könyvembernek, akit helyesen jellemzett: számára életfunkció az olvasás, mint az evés, ivás, közösülés és így tovább. Agyon is verték őt azok a barbárok, akik a nevük leírásán kívül nemigen tartottak kapcsolatot a betűkkel. Mintha róluk írta volna Örkény egyik halhatatlan egypercesét.

Hölderlin ist Ihnen unbekannt? – kérdezi a munkaszolgálatos a fogvatartóját, mire az paprikavörös lesz, és a revolvere után kapkod. Ma annyi a különbség, hogy az őr, biztonsági, kigyúrt izmú, szűk agyú el sem vörösödik, ellenben azonnal üt, legrosszabb esetben tüzet nyit. Félreértés ne essék, Hölderlin lexikális ismerete se tart vissza barbár tettektől, csak ha igazán belsővé tette valaki, amit olvasott, csak az menti meg őt a gyilkosságtól.

Hányan vannak ma ilyenek? Kevesen, nagyon-nagyon kevesen. Hölderlin ist unbekannt. De Szerb Antal is.

Milyen jó ceruzával írni! Ez felel meg a gondolkodás sebességének, legalábbis az én gondolkodásoménak. Láttam Márait egy fényképen, íróasztala mögött ült, lecsavart kupakú töltőtollal a kezében. Nem kell sietni.

Olyan vagyok, mint az énekes, aki, hogy megéljen, ócska, füstös lebujokban is kénytelen fellépni, mert az opera nem tudja tisztességesen eltartani. Ilyenek ma a szellem emberei: mindenki haknizik, maszekol valamit, jól fizető bulik után fut, aztán egy idő után megnézheti magát, hová lett a hangja, a tehetsége.

Hihetetlenül tisztán látott Márai 1944-ben. A középosztály minden hibáját, bűnét ismerte, leírta *Napló*-jába. Ha azok, akiket illet, olvasták, olvashatták volna, megvádolják avval, hogy bolsevik. De ő a demokratikus Magyarországnak sem kellett. Túl hamar átlátta, lényegében már 44-ben látta, mi következik. Az inga átlendül balra. A reszkető középosztály dilettánsai, akik itt maradtak, s hatalomhoz jutottak, szövetkezve a lumpenekkel, bugrisokkal, céltudatosan irtották az igazi értelmiséget. Az történt volna vele, ha nem megy el, ami például Szőts Istvánnal, a filmrendezővel. Évekig várhatott volna az alkalomra, hogy végre kiszabaduljon innét.

Márai 44-es *Napló*-ja. Félelmetes tisztánlátás, előre és hátra. A keresztény-nemzeti-úri Magyarország kórrajza. Kevesen tudták ezt, még kevesebben vallották be, beszéltek róla. Pedig ő onnan jött, abból a televényből, amely ezt a mihaszna, fölöslegessé vált középosztályt éltette, táplálta. Hogy akkor miért ment el? Itt lett volna a helye az újrakezdők soraiban. Csak addig maradt, míg nem látta, folytatódik a zsiványság. Mi lett volna vele, ha marad? Internálják, bebörtönzik vagy kitelepítik. Átnevelik. Nem publikálhat, esetleg, ha fordítanivalója akad. Meghalt volna, mint író. Megölték volna egészen bizonyosan. Öt százalék, azt mondta a tisztviselőnek, hogy voltaképpen öt százalék, amit nem bír elviselni a népi demokratikus rendszerből. De ez az öt százalék volt számára az élet értelme, mindene. Levegő, ami nélkül nem lehet élni, meglenni.

Előző este Tati remekműve az Örökmozgóban. Hihetetlen, hogy mindent előre látott ez a kelekótya zseni. 64-ben forgatta a filmet, és nagyon megbukott vele. Épp a 68-as illúziók tetőpontján mutatták be odakinn, de nem kellett reménybeli nézőinek sem. A modernizáció ördögének mutat szamárfület. Frenetikus félóra a filmben, amint nem utolsósorban Hulot úr közreműködésével a vendégek tönkretesznek egy hipermodern éttermet. Az emberekből végül kibújik az ember. Nem hagyják

magukat a nagy etetőgép rabszolgájává süllyeszteni. Tati tényleg megbukott, mert nem így lett. Amerikai étteremláncok szaporodnak el mindenhol, és amerikai férctermékek minden multiplexben. A kultúra agyér-elmeszesedése. Ez a szent öreg pedig már halott. De a *Playtime* remekmű. Csodálatosan beérett, minden részletében időszerű most már nálunk is, sajnos. Tati redivivus.

Jó dolog nem írni. Csak járni-kelni, tenni-venni, szemlélődni, de egy sort sem papírra vetni. Nemhogy ide nem, ebbe a füzetbe, de írógéppel sem, semmit, se regényt, se tanulmányt, de még egy piciny gloszszát sem. Csak nézelődni, szünetelni. Mintha nem lenne dolgod a világban, csak nézni, esetleg alaposabban megfigyelni valamit. Úgysem sokáig tart ez a kegyelmi állapot, mert nemsokára visszahajt valami kényszer a papiroshoz, hogy rögzítsd, ami eszedbe jut.

Mi ez a kényszer? Jellemhiba? Kifejezési erő? Isten csapása? Talán mindegyik.

Este a *Cosí* az Operában. A kicserélhetőség drámája. Teljesen modern darab. Fiatal szereplői még csak a szerelembe szerelmesek, nem a másik emberbe. A férfiak hiú majmok, képtelenek elhinni, hogy őket is meg lehet csalni. A nők magukat áltatják, engedékenységükre mindig találnak mentséget, magyarázatot. Jók a fiúk, jó torkú énekesek, kellemes csalódást okoznak. A vén filozófus szerepében Melis. Ötven éve a színpadon. Csak üldögél a fiatalok között, s nézi ezt a nagy farsangi keveredést, ami az élet általában. Nem tudom, hány nála idősebb ember akadt a házban aznap este. A hetvenhatodikban jár – még csoda, hogy jár, a színpadon van, énekel, nem is akárhogyan. Az öreg filozófus.

Az énekesnek, akinek valamirevaló hang rejlik a torkában, folyton énekelnie kell. Talán egy madár, egy rigó vagy más énekesmadár esetében természetes ez. De az se énekel bármikor. Télben, esőben, szélviharban hallgat. Ha borús az idő, elbúvik valahol. Csendben marad. De a szerencsétlen jó torkú embernek folyton-folyvást dalolnia kell. Ha tetszik, ha nem. Nem kopik-e a tehetsége, ha mindig használja? Miért nem rejtőzhet el ő is, mint a madarak, ha nincs kedve danászni. Miért nem hallgat a viharban? Vagy egyáltalán, csak úgy a kedvére. Tanulnunk kellene a madaraktól.

Az a Múzeum kertre néző, első emeleti kis olvasóterem, ahol még odahozták az asztalodhoz a kért könyveket. Az a hosszú folyosó a katalógus szekrényekkel. Mennyire kicsi, már-már törpe mindez a mai Széchényi Könyvtár palotájához képest, ahol ellenben szinte minden

fontos könyv szabadpolcon hozzáférhető. Mégis kicsit keserű nosztalgiával gondolok arra a régire. Hosszúkás asztalok mentén ültünk egymással szemben. Behallatszott a kerti zsivaj, gyereklárma vagy a rádiókórus kántálása. Az ablakfülkében egyedül lehetett olvasgatni. Még nem voltam egyetemista, mikor először beiratkoztam, most pedig majdnem úgy, mint egy munkahelyre, járok föl a Várba. Nem könyvtárnak épült, mondja S. a büfébe menet. Talán ő lenne a legjobban meglepve, ha egy palástos őrtiszt vagy egy udvarhölgy karcsú alakja lebbenne elő valahonnét. Most ez a Nemzeti Könyvtár, ahol ugyancsak lehet ablakot kérni, ha szabad a helyszám, s nem ül senki a Tabánra néző fülke mélyedésében. S lehet vakoskodni a mikrofilm-olvasógép előtt. Vannak olyan régi újságok, melyeket már csak így lehet megnézni, mert különben szétporladnának a sok forgatástól. Már a tekintetünk megsemmisítené őket. Így múlik a világ híre-dicsősége. Filmet olvasunk rotációs papír helyett. Eljön az idő, mikor a könyvtárba se kell majd elzarándokolni, a háló köt össze olvasót és olvasnivalót.

Harmincvalahány év után újra a *Figaró* az Operában. Akkor még szinte minden előtt, most pedig, ha nem is minden után, de már jócskán visszatekintve sok mindenre. Egész jó kis előadás. Arra már nem emlékszem, kik énekeltek akkor. Lehet, hogy halhatatlanok mozogtak a színpadon, ki kéne keresni a naptáramból a dátumot és a régi műsorfüzetből az aznapi fellépőket. Tényleg túl sok kotta van benne. Nem mondott hülyeséget a császár. Mozart persze jogos önérzettel azt felelte, pontosan annyi, felség, amennyi kell. Hát persze. Mi mást is mondhat a zseni? Neki is igaza volt. De mégis. Ahhoz képest, miről szól, tényleg sok a „kotta". Túléneklik a drámát. Persze az átlagember, olyan, mint egy osztrák császár, csak ezt látja benne. A világdrámát nem. Hogy itt átlagemberek nőnek föl néhány órára életük magaslatára. Ehhez zseninek, Mozartnak, vagy legalább Fodor Gézának kell lenni.

Az irodalomnak mégiscsak az lenne a dolga, hogy valami melegséget sugározzon az embereknek. Nem azt az intellektuális habarékot, melyet a nouveau roman és különösen a posztmodern térhódítása óta vetnek az olvasók elé. Lehet kísérletezni, újítani, formákat teremteni úgy is, hogy mindig tekintettel vagyunk arra a másikra, aki majd kezébe veszi könyvünket. Az olvasóknak írni ma korszerűtlennek számít, barátainknak vagy egyszerűen csak magunknak kell írni, s akkor ünnepelnek a sznobok, s díjakat is ad/at/nak rá az irodalmi körök. De mit ér az egész maszkabál?!

Eck Imre elment. Mindörökre a Mandarin marad az emlékeimben, ahogy a Madách Színház színpadán 1966-os vendégjátékuk során láttam őt. Három Bartókot táncoltak, *A csodálatos mandarin* mellett még *A fából faragott királyfi*-t és a *Concertó*-ra készült koreográfiát. Az egész este legemlékezetesebb pillanata volt, amikor a Lány, azt hiszem Bretus Mária, átvéve a halott Mandarin jellegzetes pózát, magára öltve annak immár fölösleges köntösét, megállt, helyesebben megült, fura guggoló pózban a holttest fölött. A folytatást ígérte a mozdulat, a hagyomány átvételét. Holott minden volt ez az előadás csak épp megszentelt operaházi hagyomány nem. Lázadás a konvenció, a megszokott, a bevált, a sematikus ellen. Új-keresés, amelynek épp az áldozata lett a lázadó. Akár a Pécsi Balett krónikája. A Mandarin elesett a harcban, de ott volt előtte – és fölötte – a követője, aki átveszi tőle a váltóbotot.

Első helyen vagyok májusban az Írók Boltja sikerlistáján. Az Ottlik-életrajz, *A szabadság enyhe mámora* megelőzi Márait és Hamvast. Foucault és Derrida is a vert mezőnyben. Mi hárman, magyarok a tízes listán. Kell-e ennél több? Sajnos, igen. Ez csak a Gombrowicz által kultúrtantiknak emlegetetteket győzi meg. De végre megtört a jég.

Egy feljegyzésre méltó pillanat. Bécs, 1809. június 15. Skótok temploma. Gyászmise Haydn emlékére. Mozart *Requiem*-je a műsoron. Beethoven dirigál. Schubert, a kis zengerknában. A padsorokban Henri Beyle, egy francia tiszt. Azaz Stendhal.

Micsoda kvintett. Öt géniusz.

Az osztrák (nem német) szellem találkozása a franciával. A hódító a meghódítottal. Haydn állítólag a napóleoni hadak érkezésének hírére lett még rosszabbul, s állapota nem javulván, rövidesen meghalt.

A drámai helyzet: a katona, azaz az anti-katona Stendhal vezekel Haydn emléke előtt.

Évezredbúcsú Richter jegyében. Délelőtt a szigligeti Várban a sétálómagnóban Bach-zongoraversenyek. Az „angyalos” zeneakadémiai koncert 91-ből, Rolláékkal, amikor érezhetően átszállt az a bizonyos angyal a termen az egyik lassú tétel során. Közben a tejszínszerű párafelhőbe búvó téli Balaton. Magasan a fehér köd fölött. Szabadon, messzire látva, kiemelkedve mindenből.

Délután a házban, a rádióból váratlanul megint Richter, mint a búcsúzó huszadik század legendás Bach felvételeinek egyike, a *Wohltemperiertes* második kötete. Ha valaki, hát akkor ő biztosan lépdel át a jövő ezredévbe.